

GEHEIME GELIEFDEN

Brieven aan Ada Prins en Jenne Clinge Doorenbos

© Copyright 2014 Bezorging en commentaar:

LIENEKE FRERICHS, EDAM

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt, op welke wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Herman Gorter

Geheime geliefden

*Brieven aan Ada Prins en
Jenne Clinge Doorenbos*

Bezorgd door
Lieneke Frerichs

Uitgeverij Van Oorschot
Amsterdam

Voor Enno

Bij wijze van inleiding

Herman Gorter werd geboren op 26 november 1864 in Wormerveer en overleed op 15 september 1927 in Brussel. Hij studeerde klassieke talen in Amsterdam, promoveerde en werd leraar; na enkele jaren gaf hij alleen nog privaatonderwijs. Hij trouwde in 1890 met Wies Cnoop Koopmans; zij overleed in 1916. In zijn jonge jaren hoorde hij tot de literaire groep van de Tachtigers. Het lange gedicht *Mei* veroorzaakte in 1889 veel ophef en de bundel *Verzen* in 1890 zelfs een schandaal. Hij sloot zich in 1897 aan bij de SDAP en zette zich sindsdien met harts-tocht in voor het socialisme, in steeds radicalere splinterpartijen, eindigend bij het radencommunisme. Zijn literaire werk na 1897, zijn artikelen, zijn brochures en zijn vele activiteiten stonden alle in het teken van de komende nieuwe tijd. Hij moet een bijzondere, charismatische man zijn geweest. Hij had ook een neiging tot dogmatiek, die zich in zijn latere jaren liet gelden, toen hij zich steeds meer isoleerde.

Ada Prins (geboren op 18 september 1879 in Amsterdam en overleden op 20 juli 1977 in Voorburg) leerde Gorter in 1899 kennen als de docent die haar bijles Latijn en Grieks gaf toen zij staatsexamen wilde doen; na het examen kregen zij een verhouding. Zij studeerde natuur- en scheikunde in Amsterdam en promoveerde in 1908, waarmee ze de eerste vrouwelijke doctor in de chemie werd. Daarna werkte ze tot haar pensioen in het onderwijs, op diverse scholen, en vanaf 1921 ook parttime als privaatdocent in de analytische chemie aan de Leidse universiteit. De wetenschap is haar altijd blijven boeien; zij schreef artikelen, bezocht congressen en maakte een leerboek over analytische chemie dat enkele malen is herdrukt. Van

Gorters relatie met Jenne Clinge Doorenbos was zij niet op de hoogte.

Jenne Imke Clinge Doorenbos werd geboren op 1 mei 1886 in Utrecht en overleed op 15 maart 1973 in Bussum. Gorter en zij kenden elkaar oppervlakkig uit Bussumse kringen; in 1908 ging hij haar bijles geven in Latijn en de klassieke dichters, als voorbereiding op een studiejaar in Oxford. Toen zij in 1910 voor enkele maanden naar de VS ging begon hij met haar een correspondentie, die heel langzaam, via nieuwe lessen, uitgroeide tot een liefdesrelatie. Zij reisde veel en ze vertaalde, maar ze stelde haar leven toch steeds meer in dienst van Gorter; ze werd zijn muze en steeds meer ook zijn hulp bij het beoordelen van zijn werk. De 'Liedjes aan de Geest der Muziek der Nieuwe Menschheid' zijn door haar geïnspireerd. Zij wist van Gorters relatie met Ada Prins. Na Gorters dood verzorgde zij de uitgaven met nagelaten werk en adviseerde bij het maken van zijn *Verzameld werk*.

Zie voorts het nawoord op p. 565.

Brieven aan Ada Prins en
Jenne Clinge Doorenbos

Een • voorafgaand aan de nummering van een brief duidt aan dat de betreffende brief in origineel is overgeleverd.

Zie voor de annotaties bij de brieven p. 481 e.v.

- 1. *Aan Ada, Bussum, 25 januari 1901 (briefkaart)*

Lieve Ada!

Het debat-Treub heeft niet Maandag maar hoogstwaarschijnlijk Zaterdag 2 Febr. plaats.

Herman G.

- 2. *Aan Ada, Londen, 10 augustus 1901*

Lieve Ada!

Ik hoop erg dat de lessen nu in de volgende week weer geregeld zullen gaan. Ik heb al te veel verzuimd. Donderdag-morgen a.s. kom ik in elk geval even afspreken.

Holst en ik treffen het hier prachtig. Wij hebben de fietsen bij ons en rijden daarmee Londen rond; morgen en Maandag gaan wij een heel eind de Theems op.

Het weer is heerlijk.

Nu in elk geval dus tot Donderdag, tot ziens.

Wel hartelijk gegroet.

Herman

- 3. *Aan Ada, Station Amersfoort, 4 maart 1902*

Lieve Ada!

Van morgen vroeg was ik nog even in Hilversum en dacht je nog te zien op weg naar het station, maar je bent zeker later

Gorter en Rik Roland Holst (onderste rij rechts) op de tribune van het stadion van de Surrey County Cricket Club, augustus 1901.

gegaan. Ik schrijf je nu even dat ik zeker Vrijdag-avond kom.

Ik zit hier aan het Amersfoortsche station te wachten tot de trein voor Groningen komt. Wat een heerlijk weer is het, het is net zomer. De ramen van de wachtkamer staan open en het klinkt van buiten alles alsof het zomer was. Aan het raampje van de coupé heb ik stil zitten kijken. Het was alsof alles begon te bloeien buiten, het water in de sloten kabbelde, de paarden stonden zoo lekker in het gras en alles glom over den grond. Binnen in den trein was het droomerig warm maar buiten heel in de verte hing een nevel waarin de boomen stonden. Soest en daarachter de hei en de heuvels van Soesterberg die je uit den trein zien kan gloeiden zoo prachtig in de zon en aan den anderen kant kon je tot aan de zee zien over de weilanden langs de Eem, maar de zee zelf zag je niet. Je weet dat hij er is aan de

gladde strakke lijn waarmee het weiland ophoudt. We moeten daar toch nog eens naar toe gaan per fiets, we zijn het altijd van plan geweest, weet je wel? Je kan daar langs de zee rijden een heel eind, en aan den kant op de helling van den dijk of daaronder in het gras heerlijk zitten. Het water vlak bij je. Wat is het heerlijk als het weer voorjaar wordt. Je hebt zin om te zingen, om alles te prijzen en mooi te vinden. Het is net of je nu eerst ziet hoe alles is en of je alles nu eerst op zijn rechte waarde schat.

Het is hier nu zoo leuk zitten, alles blinkt en schittert en de menschenstemmen klinken warm en zacht. Toch verlang je nu om ver over de hei te gaan wegzwerfen, ergens daar achter. De zon schijnt zoo heerlijk over de Amersfoortsche berg, het is één gouden massa licht waar in je hier vandaan kijkt. Ik heb altijd zoo ontzettend veel van de zon gehouden. Ik herinner me wel tijden dat ik een gevoel voor hem had, zooals zoo'n oude zonn aanbiddende, de Perzen geloof ik. Je kan voelen of je eigenlijk aan hem alles te danken hebt.

Straks gaat de trein ongelukkig naar het Noord-Oosten en dan schijnt hij net zoo wat achter ons aan en weinig in de ramen. Eerst in Drente komt hij weer, dan staat hij genoeg in het Westen. Het is vandaag eigenlijk meer een dag om te gaan wandelen tot hij onder is en dan ergens in een stille kamer ergens buiten te gaan zitten mijmeren dan om van avond over het historisch of economisch materialisme te praten. Toch is ook dat schoon, omdat het ook een stuk van het groote leven is. Als je alles in zijn juiste proportie weet te voelen en vooral als je je eigen gevoel waar en helder weet te maken voor je zelf, als je open staat en niet gesloten dan is of wordt alles schoon. Ik weet niet of ik me goed uitdruk, maar dit of dit bijna voel ik al zeg ik het onbeholpen.

Ik hoop dat je goed vindt dat ik met je dit praatje houd. Het is zulk heerlijk weer en ik voelde zoo'n lust om even aan je door te schrijven en niet alleen dat ik Vrijdag avond kom.

Wees hartelijk gegroet door

Herman

• 4. Aan Ada, Den Haag, juni 1902

Lieve Ada!

Je zit nu zeker onder je lamp wiskunde of astronomie te doen. Het speelt me zoo dat ik van avond niet komen kon. Het ging niet. Ik heb de laatste dagen moeten hollen hollen, aldoor op fiets. Alles kwam op mij neer. Er zit in de Hagenaars geen fut. Omdat het al zoo laat in den tijd is moesten we met lijsten voor het concert bij de menschen rond. Ik heb in deze twee dagen meer dan honderd kaarten geplaatst. Allerwonderlijkste visites dikwijls. Ik vertel er je wel eens van.

Hoe gaat het je? Doe je niet al te veel? Heb je geen hoofdpijn? (daar begint hij weer, zul je wel denken.) Ben je angstig voor Korteweg? Zit je te teekenen op je papier of zit je aldoor te leeren te leeren? Ik ga bepaald met je mee net als naar Utrecht, ondanks Brouwer en ik ga voor het huis op en neer schilderen tot je er weer uit komt. Misschien kan ik zoo lang bij mevrouw Korteweg op visite gaan, maar ik geloof dat ik toch liever op straat blijf. Je moet je houden als een leeuwte zal je. Nu flink zijn, zou jij zeggen of zoo iets, precies weet ik het niet meer.

Zit je nu aldoor rustig op je kamer? In de onbegrijpelijke en voor mij veel te diepzinnige spinnewebformules te studeeren? Je bent toch oneindig veel knapper dan ik. Och Ada ik ben zoo vreeselijk dom. Met al mijn parmantigheid en mijn schoolmeesterachtigheid, waarover je me soms zoo bespotten kan, weet je wel, als ik soms iets op zoo'n pedanten toon zeg, ben ik zoo vreeselijk onnoozel. Soms komt het mij in eens helder tot bewustzijn. In kennis en ook *in de manier van weten*, geloof ik, ben je veel knapper dan ik. Ik kan je soms benijden als ik je zoo voor je boeken zie zitten. Is het nu allemaal bezig zoo uit je boeken in je hoofd op te stijgen. Houd het maar goed vast, leeuwte, en als Korteweg wat vraagt, begin dan maar goed te brullen, dan wordt hij bang voor je.

Zullen we nu niet eens gauw voor je kamer zorgen dat er gordijnen komen? Ik heb het nu al zoo dikwijls beloofd, ik mag

het nu waarachtig eindelijk wel doen. Laten we het nu dadelijk doen na je tentamen. Er is een prachtig kansje om iets van Voerman machtig te worden maar het is haast te mooi om aan te denken. Hij heeft een paar heel mooie dingen voor Enschedé gestuurd. Misschien..., maar het is eigenlijk te mooi dan dat we het zouden kunnen machtig worden voor jou kamertje. Het zou anders wel heerlijk zijn zoo'n rustig stil mooi dingetje zoo van den wand af op jou neerkijken als je zoo stil aan de geleerdheid zit. Ik heb het nog niet gezien, maar ik hoorde van de Holsten dat het zoo mooi was, en ik kan het me voorstellen. Misschien heb ik het al bij hem gezien.

Als ik zoo'n dag of nu twee dagen aan het rondhollen ben, vergeet ik mijn leven haast door den ijver waarmee ik mijn doel najaag. Toch is het er, als fond als ondergrond altijd in mijn gedachten, de kern van het leven, het zaad dat diep in mij is, de eigenlijke teekening van mijn leven. Zoo is het altijd, het oppervlakkige holt voort en spant ons in, maar het eigenlijke, het fond is altijd diep in ons en hoewel schijnbaar ons vaak geheel onbewust, is er maar een kleine slag als van staal noodig om ons te laten merken dat het er aldoor was en aldoor is.

Het is wel heerlijk iets groots na te hollen met al zijn kracht, maar het is wel pijnlijk te denken aan het schoone dat men voorbijgaat.

Laten wij niet somber worden, het leven is schoon en heerlijk als wij het weten te verstaan, en de gedachte zoowel aan het groote doel dat ik met mijn doen en denken aan de oppervlakte nastreef, als aan dat diepe inwendige dat nu altijd bij mij is in mijn gedachten als de ondergrond van mijn ziel, maakt mij gelukkig, oneindig gelukkiger dan ik langen tijd was.

Ik zit hier heel alleen thuis. Pim is naar het Kurhaus muziek gaan hooren. Het is hier zoo leuk, zoo stil, maar niet zoo heerlijk stil als op jou kamer. Daar zit je nu hoop ik, zonder eenige hoofdpijn, dat moet ik natuurlijk weer nog eens zeggen, te eten van de geleerdheid, in het lichte mousseline van de gordijnen en in de nog dikker samengepakte gordijnen van al de heerlijke kastanje en lentebleden die buiten om je heen hangen. Eet maar

lekker leeuwte, neem het maar alles goed vast in je op en ga dan rustig slapen. –

Ik hoop tot Zondag, ik schrijf morgen nog wel over 't tennissen. Dag Ada.

Herman

• 5. *Aan Ada, Amsterdam-Zutphen, 15 augustus 1902*

Liefste Ada! Ik zal maar weer een brief aan je schrijven. Het is nu Vrijdag morgen. Het is prachtig weer. De wolken drijven langzaam langs mijn kamer gestuwd door een zachte Noorderwind. 'S ochtends vroeg is het zoo heerlijk in mijn kamer, alles is dan nog zoo stil en open. Je voelt je zelf nog of je je klaar maakt voor den dag. Weet je wat ik ook zoo verschrikkelijk vind van den tegenwoordigen tijd. Dat je op een dag zoo weinig *werkt* wat je weet dat goed is voor je zelf, de wereld en de andere menschen. De arbeiders werken hard maar alleen om enkele anderen rijk te maken, zelf zeer pover te blijven en wij, wat doen wij eigenlijk? Werken, produceeren doen wij niet en het leeren dat wij doen is gewoonlijk ook alleen om het kapitaal te dienen en zelf slaaf te worden. Er moet een verandering komen, de wereld kan zoo niet blijven bestaan. Werken, arbeiden met genot, voor een hoog gemeenschappelijk doel dat je interesseert en aantrekt dat moet er komen. De voorwaarden dat dit komen kan worden steeds grooter en beter, de menschen kunnen het dus hoe langer hoe minder uithouden met zooals het nu is. Geloof je ook niet dat in den grond van de zaak de oorzaak van al het verdriet, de zenuwziekten enz. enz. die we om ons heen zien hierin ligt dat men niet tot zijn wezenlijke vreugde werken kan. Werken, geestelijk, lichamelijk, alle twee is zoo absoluut noodig om gelukkig te leven voor ons, dat als wij dat niet kunnen, de gevolgen wel allerberoerdst moeten wezen.

Je moet nu vooral schrijven liefste eigen Ada, mijn eigen vrouw, hoe laat je nu gisteren mijn brief gekregen hebt. Ik heb hem met den trein die hier om 11 uur vandaan gaat gestuurd.

Ik had hem expres niet eerder gestuurd omdat er misschien nog iets gebeuren kon waardoor je niet ging, b.v. afzeggen door Alice, en dan zou de brief onbeheerd liggen en misschien in eens bij je thuis komen. Ik hoop nu maar dat je hem nog 's avonds gekregen hebt, dat kon nog wel had ik uitgerekend. Schrijf mij ook eens of ik dit mailpapier aan één kant moet beschrijven. Je weet wel, Herman is zoo dom, zoo iets eenvoudigs weet hij niet eens.

Wat doe je nu mijn lieveling, ben je aan het ontbijt, of pas aan het opstaan? Hoe voel je je, kan je nog al vroolijk zijn? Is Alice lief en aardig tegen je, anders zal ik maar eens gauw komen. Heb je je prachtige japon al aangehad en hebben al de mannen erg naar je gekeken. Kun je nu van middag niet in het bosch komen? O wat zal ik blij zijn als ik je weer zie, als we zoo stil vertrouwelijk met elkaar praten kunnen, als je weer zoo leuk kunt lachen, als je me plaagt en uitlacht, ja zelfs als je verdriet hebt en staart met groote oogen. Doe dat nu in deze dagen niet, kindje, sla je liever nog eens goed met je vuistje op je bolletje en zeg je weet wel. Dat heerlijke samenzijn van ons tweeën, wij weten wel waarom het zoo heerlijk is, is het niet?

Je moet me vooral ook schrijven of dat nu zoo maar kan dat elkaar elken dag schrijven, of dat het lastig voor je is. Alice zal wel vreemd kijken en je misschien vragen doen. Schrijf me dus maar vooral gauw of ik zoo door kan gaan met elken dag wat te sturen, ik vind het zelf het prettigst, ik vind het plezierig elken dag te weten dat je iets van me hebt, al is het dan ook maar een eenvoudig praatje als vandaag, – maar als het beter is dat ik maar een stuk of 3 of 4 brieven schrijf (na deze wel te verstaan) dan zal ik het doen en dan schrijf ik elken dag er wat bij en laat het oploopen, net zooals jij gedaan hebt.

Kom nu nog eens tegen mij aanliggen Ada, met je mond op mijn mond, dat we goed elkaars adem voelen, dat is zoo heerlijk die zachte natte warme adem van je. Als je je oogen zoo dicht hebt en in één gevoel van zaligheid lijkt te liggen. Dag mijn liefste liefste kleine, dag mijn kleine baby, mijn eigen kleine baby.

Kruip nu nog eens goed tegen mij aan, zoo in de holte weet je

wel, nu zal ik mijn arm om je slaan en je honderdduizend kussen om je mond geven. Dag mijn liefste lieveling.

Zondag spreek ik 's middags te Amersfoort en Maandag misschien 's avonds te IJsselstein. Je weet wel, dat ligt dáár (op Ada's manier aangewezen).

Ik zal zorgen dat ik den volgenden Zondag 's middags spreek. – In de volgende week ga ik een dag, ik denk Woensdag of Donderdag per fiets naar Heemstede met Rik naar een cricket match tegen Engelschen kijken. Elken ochtend zit ik nu te werken, het gaat heel goed. De neusbloeding is niet terug gekomen. Verder geen nieuws over me zelf. Zal je mij ook vaak schrijven hoe het met je gaat (niet vergeten hoor!) en voorzichtig zijn met eten dat niet dat van Kreuznach terugkomt. Ik schrijf nu morgen weer, die heb je dan Zondag. Maandag vind ik dan jou brief.

Dag mijn liefste liefste ik kus je duizendmaal op je mond, je oogen, je hals, overal. Dag Ada.

Je Herman

Het is eenzaam hier. Wat zou het heerlijk zijn samen. Dan gaat je hart open. Dan voel je alles wat er is, je heele lijf zoo goed. Heerlijk zal het wezen als je terugkomt. Dat gevoel dat dat geeft, daarmee is niets te vergelijken. Dat doortintelt je heele wezen, de heele wereld. In dat licht kan je pas ademen. Dag mijn liefste liefste Ada, dag Ada lieve lieve lieve Ada. Ik kus je nog eens een lange lange verschrikkelijk lange kus.

• 6. *Aan Ada, Haarlem, 3 september 1902*

Lieve Ada!

De zee lijkt vandaag zoo oneindig groot en als je al het land in de zee gooide zou je misschien nog die diepte niet dempen. Maar dat is juist het onderscheid tusschen lichaam en geest, stof en gedachte dat je wat je stoffelijk niet kunt, geestelijk kan. Heb je een diepte in je gedachten, in je hart, dan kan zelfs één gedachte genoeg zijn om ze te dempen. Zoo gaat het mij.